

Nokkuð var misjafnt hversu fræðilegir fyrirlestrarnir voru. Eins og við mátti búast var einkum fræðilegur fengur að fyrirlestrum háskólakennara en sum önnur erindi báru þess merki að fyrirlesarar fást við íðorð á afmörkuðu sviði og á einn tiltekinn hátt, s.s. við upplýsingamiðlun innan ákveðinnar stofnunar, og völdu að segja einkum frá kynningaraðferðum og tækni við vörslu og framsetningu á sérhæfðum upplýsingum. Meðal þeirra sérgreina, sem dæmi voru tekin af í erindum á ráðstefnunni að þessu sinni, má nefna hagfræði, heilbrigðisvísindi, eldvarnir, skógrækt, olíuvinnslu, vistfræði, námskrár, jarðfræði og lögfræði.

Sjálfum þótti mér e.t.v. einna merkilegast að þessu sinni að svo virðist sem samheiti og önnur tilbrigði í fagtextum eigi nú loksins upp á pallborðið: fleiri og fleiri hverfa frá gömlu kennisetningunni um að hvert hugtak skuli aðeins táknað með einu heiti. Þá mátti einnig merkja betur en stundum áður að margt íðorðafólk hefur rekið sig á að skilgreiningar og skýringar á hugtökum þurfa að geta verið breytilegar eftir því hver markhópurinn er hverju sinni.

Norrænu íðorðadagarnir 2007 voru hinir fjölmennustu til þessa, skráðir þátttakendur voru 152 talsins. Ráðstefnurit er væntanlegt, í ritröð Nordterm-samtakanna.

Ari Páll Kristinsson

Orð, orð og aftur orð á Akureyri Frásögn af 9. norrænu orðabókaráðstefnunni

1 Inngangur

Dagana 22.–26. maí 2007 söfnuðust rúmlega 100 orðabókafræðingar saman á Akureyri. Skandinavarnir, Finnarnir, Íslendingarnir og ein tékknesk stúlka sóttu þar 9. ráðstefnuna um orðabókafræði á Norðurlöndum, sem þá var haldin í annað sinn á Íslandi. Að ráðstefnunni stóðu Norræna orðabókafræðifélagið, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum og Málráð Norðurlanda. Alls voru haldin um 40 erindi. Ekki

hafði verið tilgreint neitt ákveðið þema og snerust erindin ýmist um rannsóknarverkefni eða kynningu á nýjum orðabókum.

2 Fræðileg dagskrá

2.1 Inngangserindi

Fyrst á dagskrá voru tvö inngangserindi, sem bæði fjölluðu um rannsóknarverkefni tengd aðgangsskipan í stórum, rafrænum orðabókum. Jón Hilmar Jónsson kynnti Íslenskt orðanet. Dvaldi hann einkum við þá möguleika sem rafræn orðabók felur í sér með því að veita aðgang að orðalýsingunni um fleiryrtar flettur og með því að fara með orðasambönd sem sjálfstæðar flettieiningar. Í lok ráðstefnunnar sýndi Jón Hilmar nánar hvernig nýta má orðanetið til að fá yfirlit bæði yfir afmörkuð merkingarsvið og yfir raðvensl orðasambanda og staðvensl merkingarlega skyldra orða í orðasamböndum. Í hinu inngangserindinu gerði Lars Trap-Jensen frá Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (DSL) grein fyrir hvernig farið er með millivísanir í hefðbundnum orðabókum þegar orðabækurnar eru færðar í rafrænt form. Tilgangurinn með millivísunum í prentuðum orðabókum er annars vegar að spara rými, og hins vegar að vísa notanda sem leitar á röngum stað í orðabókinni þangað sem upplýsingarnar er að finna. Við DSL er nú unnið að verkefninu ordnet.dk þar sem stefnt er að því að tengja rafrænar orðabækur DSL í eitt net og að þróa verkfæri sem gefur færi á leit í þeim öllum í senn. Þar er engin þörf á að spara rými né heldur að takmarka leiðirnar að upplýsingunum.

2.2 Stór textasöfn

Eftir inngangserindin hófust tvær samhliða málstofur og fór ráðstefnan síðan fram í því formi. Í nokkrum fyrirlestranna var viðfangsefnið hið sama og í fyrstu erindunum, stór textasöfn og niðurstöður rannsókna á tilteknum þáttum í þeim og nýting þeirra við orðabókargerð. Bolette Sandford Pedersen og fleiri kynntu verkefnið DanNet sem Kaupmannahafnarháskóli og DSL vinna að í sameiningu. Markmið verkefnisins er að flokka merkingarlýsingar í Den Danske Ordbog eftir hugtökum og gera orðaforðann aðgengilegan út frá hugtökum og merkingartengslum orðanna. Anna Braasch frá Center for Sprog-

teknologi í Kaupmannahöfn hélt fyrirlestur um tengslin milli setningarlegra og merkingarlegra eiginleika sagnorða og sýndi dæmi um sagnaflokka þar sem slík tengsl eru augljóslega fyrir hendi. Oddrun Grønvik fjallaði einnig um meðferð merkingarlegra og setningarlegra margbrotinna sagnorða og lýsti því m.a. hvernig móta má umgjörð til að einfalda ritstjórnarvinnslu slíkra orða. Silvie Cinková frá Prag fjallaði líka um sagnorð og sagnorðasambönd. Hún sýndi fram á að aðgangur stúdenta að stórum textasöfnum getur auðveldað túlkun þeirra á vissum orðastæðum. Þetta á einkum við um þær orðastæður sem eru tiltölulega gegnsæjar merkingarlegra og sem hættu er á að hvorki sé lýst í málfræðibókum né í orðabókum. Cinková skýrði mál sitt með tilvísun til sænskra sagna og lýsti erfiðleikum tékkneskra stúdenta sem læra sænsku í því sambandi.

2.3 Orðastæður og orðasambönd

Orðastæður af svipuðu tagi og Silvie Cinková fæst við voru einnig á dagskrá í erindi Henriks Hovmarks þar sem hann kynnti doktorsverkefni sitt. Hann skýrði frá merkingarlegum einkennum danskra atviksorða og hvernig hægt er að koma þeim á framfæri í hefðbundinni orðabók, nánar tiltekið í orðabókinni um danskar eyjamállýskur, *Ømålsordbogen*.

Við Gautaborgarháskóla er stöðugt unnið að því að efla orðabankann Språkbanken, og þar er unnið við orðabók Sænsku Akademíunnar um nútímasænsku auk annarra stórra orðabókarverkefna. Emma Sköldberg ræddi um orð sem sjaldan eða aldrei koma fyrir nema í föstum orðasamböndum og þá yfirleitt alltaf í sömu orðmyndinni. Hún bar saman þá meðferð sem orð af þessu tagi fá í sænskum orðabókum af Gautaborgarskólanum annars vegar og í Den Danske Ordbog hins vegar. Meðal verkefna sem fengist er við í Gautaborg er rafræn íð-orðabók á sviði sjúkdóma og lækninga, MedLex. Emma Sköldberg og Maria Toporovska Gronostaj greindu frá hvernig farið er með orðastæður við vinnslu orðabókarinnar, bæði hvað varðar úrval og lýsingu.

Ken Farø og Erla Hallsteinsdóttir ræddu um hvaða kröfur þurfi að gera til fjölmála orðabóka um orðasambönd með hliðsjón af meðferð orðasambanda í ein- og tvímála orðabókum. Þau lögðu áherslu á mikilvægi þess að skilgreina notendahópin vel og að meta og taka tillit til þarfa notenda við gerð slíkra orðabóka.

2.4 Norsk Ordbok 2014

Frá verkefninu Norsk Ordbok 2014 sem unnið er að við háskólann í Ósló mætti tuttugu manna hópur. Vinnan við Norsk ordbok hófst um 1930, fyrsta bindið kom út 1966 og útgáfunni á að vera lokið 2014. Samhliða pappírsútgáfunni er nú unnið að rafrænni útgáfu á orðabókinni. Kristin Bakken og Oddrun Grønvik héldu erindi um hvernig farið er að við að tryggja vísindaleg gæði útgáfunnar. Einnig er reynt að samræma verkefnin þannig að njóta megi sameiginlegs ávinnings bæði fræðilega séð og tæknilega, eins og Eli Johanne Ellingsve gerði grein fyrir í erindi sínu: Ein digital portalveg til Norsk Ordbok. Lars S. Vikør ræddi um flokkun fastra orðasambanda í Norsk ordbok og hvernig farið er með hina mismunandi flokka ýmist sem fleiryrtar flettur eða sem dæmi í orðsgreininni. Dagfinn Rødningen og Knut E. Karlsen notuðu Norsk ordbok sem dæmi um hvernig hægt er að þjálfa grunnskólanemendur í notkun orðabóka, og lýstu því hvernig nota má orðabækur í móðurmáls- og tungumálakennslu í grunnskólum í Skandinavíu. Þeir tóku fram að í námsskrám grunn- og framhaldsskóla er gert ráð fyrir að nemendur kynnist orðabókum eða að minnsta kosti orðalistum, en víða reynist pottur brotinn í þeim efnum.

2.5 Notkun og notendur

Notkun orðabóka var líka í brennidepli hjá tveim af hinum yngri þátttakendum ráðstefnunnar. Alexandra Granström frá Uppsalaháskóla benti í erindi sínu, Ordböcker och informationsbeteende, á að hegðun orðabókarnotenda sé orðabókahöfundum að mörgu leyti lítt kunn og þess vegna sé lítið tillit tekið til hennar við gerð orðabóka. Hún sýndi fram á að aðferðum sem tíðkast innan bókasafns- og margmiðlunarfræði má vel beita til að kanna hvernig orðabækur eru notaðar. Það átti því vel við að Anki Hult frá Gautaborgarháskóla kynnti niðurstöður úr rannsókn sinni sem einmitt snertir hegðun orðabókarnotenda. Hún hefur athugað þær upplýsingar sem fram koma í notkunarskrám rafrænu Lexin-orðabókanna, þar sem leitarmynstur notenda kemur fram. Þar má sjá hvers notendur hafa leitað og hvernig þeir brugðust við þegar leitin bar ekki árangur.

Carsten Hansen fjallaði í erindi sínu um orðabók sem er sniðin að þörfum mjög vel skilgreinds markhóps. Skoleordbog Tysk er ætluð dönskum unglingum á aldrinum 13–16 ára sem eru að byrja að læra

þýsku. Flettiorðin, merkingargreiningin og dæmin eru valin með sérstöku tilliti til markhópsins. Patrick Leroyer benti í sínu erindi aftur á móti á notendahóp sem orðabókafræðingar hafa látið afskiptalaus- an hingað til, túristana. Á markaðnum er boðið upp á alls kyns afurðir sem Leroyer leit á sem rusl. Að mati hans vitna þessi verk um „sproglig naivitet og videnskonventionalisme“ og „en verden, hvor den leksikografiske absurditet er fremherskende“. Leroyer hélt því fram að með því að beita orðabókafræðilegum kenningum og aðferðum væri hægt að vinna orðabækur og orðalista sem uppfylltu þarfir ferðamanna á allt annan hátt en þau verk sem nú eru fyrir hendi. Segja má að andstætt viðhorf hafi verið komið fram hjá Henrik Nikula. Í erindi sínu Valensinformation i ordböcker ur användarens synvinkel sýndi hann fram á að notendasjónarmiðið samræmist kannski ekki alltaf ströngum kröfum málvísindamanna. Hann notaði málfræðilega erfið atriði eins og falla- og forsetningasambönd sagnorða sem rök fyrir máli sínu.

2.6 Orðabækur í vinnslu

Mörg erindin fjölluðu um orðabækur sem verið er að vinna að og kenndi þar ýmissa grasa. Kynntar voru tví-, fjöl- og einmála orðabækur og bæði rafrænar bækur og prentaðar, litlar og stórar, fyrir unga og aldna og á öllum stigum frá hugmynd og ráðleggingum til orðabóka sem eru langt komnar í vinnslu. Nefna má þar stóra þýsk-danska orðabók, þýsk-íslenska orðabók, sænsk-danska orðabók, hið stóra íslensk-danska, -norska og -sænska orðabókarverkefni ISLEX, jóska mállýskuorðabók og danska eyjamállýskuorðabók. Einnig var kynnt ný dönsk réttitunarorðabók sem verið er að vinna að. Þótt mikið bæri á nýnorskunni sem viðfangsefni norskra orðabókafræðinga var líka kynnt áætlun um rafræna orðabók um norskt bókmál, verkefni sem Ruth Vatvedt Fjeld skýrði frá.

2.7 Orð og orðabækur í aldanna rás

Eins og á fyrri ráðstefnum voru hér kynnt nokkur verkefni sem snerta orð eða orðabækur fyrri tíma. Mette Ekker og Christian-Emil Ore sögðu í fyrirlestri sínum frá vinnu við Norrøn Metaordbok. Aðalviðfangsefnið hingað til er að tengja saman þær orðabækur sem til eru um norrænt miðaldamál. Við það er notaður sami rammi og í Norsk

Ordbok 2014. Markmiðið er að auðvelda söfnun, úrval og meðferð máls sem ekki er staðlað, en áhersla er líka lögð á að tryggja gæðamat vinnslunnar og vísindaleg gæði orðabókarinnar.

Önnur söguleg verkefni sem kynnt voru á ráðstefnunni voru lýsing dansk-latneskra orðabóka frá 16. öld, sem er doktorsverkefni Simons Skovgaards, og hollensk áhrif á mál og menningu á Agder í Suður-Noregi frá 16. öld og fram á 19. öld. Samband íslenskrar og norskrar orðabókargerðar var rætt út frá því hvernig orðabók Björns Halldórssonar nýttist Ivari Aasen þegar hann vann að orðabókum sínum.

2.8 Staðan í leikhléi

Það kom mjög skýrt fram á þessum dögum á Akureyri hvað gróskan er mikil í orðabókarfræðum á Norðurlöndunum. Eins og fyrri ár er ráðstefnan mikilvægur vettvangur norrænna orðabókarfræðinga til að kynna viðfangsefni sín og þar gefst þeim færi á að fylgjast með þróun fræðanna á sínu sviði. Þar eru kynnt ný og fyrirhuguð rannsóknarverkefni og niðurstöður úr þeim sem þegar hefur verið unnið að. Í mörgum verkefnum er verið að ryðja nýjar brautir á alþjóðavísu. Hér hittast reyndir og þekktir orðabókarfræðingar og ungir fræðimenn sem eru að leggja inn á vísindabrautina. Margir hafa hér haldið sinn fyrsta fyrirlestur í alþjóðlegu samhengi, sumir jafnvel komið fram opinberlega í fyrsta sinn. Aðrir miðla reynslu sem þeir hafa öðlast á langri starfsævi, sem helguð hefur verið orðum og orðabókum.

Hér hefur aðeins verið dregið lauslega á sumt af því sem rætt var á ráðstefnunni en engu verið gerð fullkomin skil. Eitt finnst mér þó sérstaklega vert að taka fram. Það er vaxandi meðvitund um gæðamat og mikilvægi þess að tryggja vísindaleg gæði við gerð norrænna orðabóka, bæði hvað varðar orðabókarvinnsluna og hinar tilbúnu orðabækur. Þetta er mjög mikilvægt atriði, og þessi þróun á eflaust eftir að styrkja og efla ný verkefni og ala af sér góðar orðabækur og framúrskarandi orðabókarfræðinga í framtíðinni. Það verður fróðlegt að fylgjast með norrænni orðabókarfræði í framtíðinni.

3 Félagsleg dagskrá

Ráðstefnan var á allan hátt mjög vel heppnuð og allt skipulag til fyrirmyndar. Aðstæður voru hinar bestu og mörg tækifæri gáfust til samvista fyrir utan ráðstefnusalina. Undirbúningsnefndin á mikinn heiður skilinn fyrir hve vel var gengið frá öllu við undirbúning ráðstefnunnar, dagskrá og allan aðbúnað. Akureyrarbær tók líka vel á móti ráðstefnugestum og hélt móttöku fyrir okkur í Amtsbókasafninu. Gafst okkur þá tækifæri til að litast um í glæsilegum húsakynnum safnsins.

3.1 Vitlaust veður

Eftir hádegi á fimmtudag var hin fræðilega dagskrá fremur stutt, enda tók þá við hin menningarlega dagskrá ráðstefnunnar. Fara átti í ferð og var förinni heitið til Dalvíkur. Lítið var gefið upp um ferðina fyrir fram annað en að boðið yrði upp á kvöldverð á skikkanlegum kvöldverðartíma. Ekki var laust við smátortryggni meðal ráðstefnugesta og óvissu um hvað í ósköpunum við ættum að gera allan þann tíma sem ferðin átti að taka.

Lagt var af stað í norðanhraglanda og slyddu og haldið út með Eyjafirði. Fyrsti áfangastaður var Hjalteyri. Þar voru minjarnar um fornan frama staðarins á dögum fiskvinnslu og útgerðar skoðaðar. Eftir að hafa gengið um meðal dinglandi þorskhausa og yfirgefina húsa í niðurníðslu, lárétt upp í vindinn til að fjúka ekki, var drukkið kaffi á Kaffi Lísu. Rækilega viðraðir héldu síðan orðabókafræðingarnir áfram ferðinni.

3.2 Blómstrandi menning

Næst á dagskrá var atriðið „menningar mætast“ á Árskógssandi. Þessi hálfduarfulli dagskrárliður reyndist vera kynning á nýjum íslenskum bjór, brugguðum eftir tékkneskri uppskrift og á tékkneskan hátt. Áhugasamir ráðstefnugestir gerðu bjórnum góð skil. Eftir að hafa kynnst sögu Dalvíkurbyggðar á byggðasafninu og gætt okkur á fiskisúpu í safnaðarheimilinu fengum við að njóta hins frábæra söngs Karlakórs Dalvíkur sem hélt glæsilega tónleika fyrir okkur í kirkjunni. Saddir bæði andlega og líkamlega og ánægðir með skemmtilega samveru norrænna kollega héldu orðabókafræðingar síðan aftur til Akur-

eyrar. Höfðu þeir þá heldur betur fengið sýnishorn af íslenskri náttúru og þeim andstæðum sem ríkja milli ytri og innri skilyrða íslenskrar menningar, sýnishorn sem sjálfsagt urðu mörgum minnisstæð.

4 Ráðstefnulok

Ráðstefnunni lauk með kvöldverði á Hótel KEA, þar sem hún hafði farið fram. Þar var félagsstjórninni þakkað fyrir gott félagsstarf og undirbúningsnefndinni fyrir góða ráðstefnu. Nýr formaður félagsins er Halldóra Jónsdóttir, sem tekur við af Lars Trap-Jensen. Varaformaður er Kristina Nikula. Hafði hún á fundi félagsins fyrr um daginn boðið okkur öllum á 10. norrænu ráðstefnuna um orðabókarfræði, sem haldin verður í Tammerfors í Finnlandi vorið 2009.

Þrátt fyrir að Akureyri byði okkur ráðstefnugestum upp á norðangarð, snjókomu, hellirigningu og einkar ófýsilegt veður var okkur höfðinglega tekið á allan hátt. Og vera má að þetta sé fyrsta (og vonandi eina!) skiptið sem Víkingasveit lögreglunnar hefur veitt orðabókarfræðingum sérstaka athygli. Þeir litu okkur öfundaraugum fyrir að við vorum ekki, eins og þeir, látin synda í ískaldri Akureyrarhöfn. Sérstakar þakkir til undirbúningsnefndarinnar fyrir það!

Anna Helga Hannesdóttir

Fjórtánda norræna nafnfræðiráðstefnan Borgarnesi 11.–14. ágúst 2007

Fjórtánda norræna nafnfræðiráðstefnan var haldin í Borgarnesi dagana 11.–14. ágúst 2007 en að henni stóðu Nafnfræðifélagið og Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum með styrk frá Clara Lachmanns Fond, Kungliga Gustav Adolfs Akademien í Uppsölum, Nordplus Sprog, Eddu – útgáfu og Glitni. Fyrsta norræna nafnfræðiráðstefnan var haldin í Uppsölum í ágúst 1946 og hefur verið haldin á fjögurra til fimm ára fresti allar götur síðan en þetta er í fyrsta sinn sem ráðstefna þessi er haldin á Íslandi. Svavar Sigmundsson, stofustjóri nafnfræðisviðs Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræð-